

Chariton Charitonidis, Verb derivation in Modern Greek: Alternation Classes, Conceptual Structures, Semantic Fields. Frankfurt 2005: Peter Lang, σελίδες 208.

Το βιβλίο του Χ. Χαριτωνίδη *Verb derivation in Modern Greek: Alternation Classes, Conceptual Structures, Semantic Fields* αποτελεί έκδοση διδακτορικής διατριβής που κατατέθηκε στο Πανεπιστήμιο της Κολονίας το 2005.

Το βιβλίο εξετάζει την αλληλεπίδραση μεταξύ σημασιολογίας/σύνταξης και μορφολογίας εστιάζοντας στην παραγωγή ρημάτων με την κατάληξη *-ίζω*¹. Η λεξική πληροφορία του ρήματος αναλύεται σε τρία επίπεδα, τα οποία θεμελιώνονται θεωρητικά στα κεφάλαια 1 έως 4: (α) εναλλαγές διάθεσης με βάση το θεωρητικό πλαίσιο της Levin (1993) (βλ. κεφ. 1), (β) εννοιολογικές δομές με βάση το πρότυπο του Jackendoff (1983, 1990) (βλ. κεφ. 3) και (γ) σημασιολογικά πεδία (βλ. κεφ. 4).

Με βάση τα επίπεδα αυτά, κατηγοριοποιείται και περιγράφεται ένας μεγάλος αριθμός παραγώγων ρημάτων της Νέας Ελληνικής. Για τη συγκέ-

ντρωση του εμπειρικού υλικού χρησιμοποιήθηκαν το αντίστροφο λεξικό της Νέας Ελληνικής (βλ. Αναστασιάδη-Συμεωνίδη 2002) και ο *Εθνικός Θησαυρός Ελληνικής Γλώσσας* (ΕΘΕΓ).

Η παρούσα βιβλιοκρισία² περιλαμβάνει καταρχήν μια συνοπτική παρουσίαση των κεφαλαίων και στη συνέχεια μια πιο λεπτομερή συζήτηση σε σχέση με τρία αντιπροσωπευτικά ζητήματα που αφορούν στο θεωρητικό πρότυπο περιγραφής της λεξικής σημασίας, τη μεθοδολογία έρευνας και τα συμπεράσματα για τη γλώσσα-αντικείμενο.

Συνοπτική παρουσίαση

Η πρώτη ενότητα (σελ. 1-6) αποτελεί τη γενική εισαγωγή του βιβλίου. Καταρχήν τίθεται το βασικό ερώτημα «Τι είναι η ρηματική μορφολογία της Νέας Ελληνικής;» και στη συνέχεια παρατίθεται μια σειρά απαντήσεων οι οποίες καλύπτουν τις κύριες πτυχές του ερευνητικού αντικειμένου του βιβλίου. Στο τέλος της Εισαγωγής παρουσιάζονται περιληπτικά τα κεφάλαια του βιβλίου και το περιεχόμενό τους.

1. Στο εξής θα αναφέρομαι στα ρήματα αυτά ως παράγωγα με το επίθημα *-ίζ* (ΚΕπ), όπου ΚΕπ=κλιτικό επίθημα (βλ. Ράλλη 2005: 233).

2. Για την σύνταξη της παρούσας βιβλιοκρισίας επωφελήθηκα από τα σχόλια της Δ. Θεοφανοπούλου-Κοντού, της Δ. Χειλά-Μαρκοπούλου, του Γ. Μαρκόπουλου και της Α. Μόζερ, για τα οποία τους ευχαριστώ θερμά.

Το κεφάλαιο 1 «Alternations» (σελ. 7-25) παρουσιάζει το θεωρητικό πλαίσιο της Levin (1993), στο οποίο βασίζεται η περιγραφή της εναλλαγής διαθέσεων στο εμπειρικό τμήμα του βιβλίου. Εξετάζονται οι ακόλουθες σημασιολογικές διακρίσεις: μεταβιβαστικό συμβάν (περιλαμβάνει δράστη), αυτοεκτελούμενο συμβάν (δεν περιλαμβάνει δράστη), αυτοπαθητικό συμβάν, αλληλοπαθητικό συμβάν και ελεγχόμενο συμβάν (ο δράστης είναι παρών σε όλες τις φάσεις πραγματοποίησης του συμβάντος). Οι σημασιολογικές αυτές διακρίσεις συνδυάζονται με μορφολογικές κατηγορίες (ενεργητική φωνή, μεσοπαθητική φωνή και μετοχή). Από το συνδυασμό σημασιολογικών διακρίσεων και φωνών σε ζεύγη προκύπτουν 8 εναλλαγές διάθεσης, στις οποίες προστίθεται η μετοχή ως ξεχωριστή κατηγορία:

- (1) ενεργ. μεταβιβ./ενεργ. αυτοεκτ.
- (2) ενεργ. μεταβιβ./μεσοπαθ. αυτοεκτ.
- (3) ενεργ. μεταβιβ./ενεργ. αυτοπαθ.
- (4) ενεργ. μεταβιβ./μεσοπαθ. αυτοπαθ.
- (5) ενεργ. μεταβιβ./ενεργ. αλληλοπ.
- (6) ενεργ. μεταβιβ./μεσοπαθ. αλληλοπ.
- (7) ενεργ. μεταβιβ./ενεργ. ελεγχ.
- (8) ενεργ. μεταβιβ./μεσοπαθ. ελεγχ.
- (9) μεσοπαθητική μετοχή.

Το κεφάλαιο 2 «Morphology» (σελ. 27-41) παρουσιάζει το εμπειρικό υλικό της έρευνας. Το πρώτο τμήμα του κεφαλαίου αφορά στην ταξινόμηση των ρηματικών παραγώγων σε *ίζ* (ΚΕπ). Για την ταξινόμηση αυτή, χρησιμοποιούνται κριτήρια ιστορικά (συσχετισμός παραγώγου και βάσης

στην εξεταζόμενη συγχρονία), δομικά (βάση παραγωγής) και σημασιολογικά (διαφάνεια της παραγωγής της σημασίας). Η λογική της ταξινόμησης δεν αποσκοπεί στη συστηματική διάκριση των κριτηρίων αυτών, αλλά στο διαχωρισμό σαφών ομάδων του ρηματικού λεξιλογίου. Έτσι προκύπτουν οι ακόλουθες ομάδες (σελ. 34):

(1) Συγχρονικώς συσχετιζόμενα ρήματα: α) κύρια ρήματα, β) προγενέστερα παράγωγα, γ) παράγωγα με ρηματική βάση και δ) αναδρομικοί σχηματισμοί.

(2) Συγχρονικώς μη συσχετιζόμενα ρήματα: α) ρήματα χωρίς εντοπίσιμη βάση παραγωγής, β) κύρια ρήματα των οποίων η σημασιολογική αντιστοιχία προς τη βάση είναι μη διαφανής, γ) προγενέστερα παράγωγα των οποίων η σημασιολογική αντιστοιχία προς τη βάση είναι μη διαφανής και δ) παράγωγα με ρηματική βάση των οποίων η σημασιολογική αντιστοιχία προς τη βάση είναι μη διαφανής.

Μετά την κατηγοριοποίηση των ρημάτων παρουσιάζονται τα κριτήρια επιλογής και απόρριψης του υλικού. Το τελευταίο τμήμα του κεφαλαίου παρουσιάζει τις πηγές που χρησιμοποιήθηκαν για τη συγκέντρωση των εξεταζόμενων ρημάτων.

Το κεφάλαιο 3 «Conceptual structures» (σελ. 43-72) αποτελεί εισαγωγή στο θεωρητικό πλαίσιο των εννοιολογικών δομών του R. Jackendoff (Jackendoff 1983, 1990). Βασικός στόχος του προτύπου είναι η ανάλυση της προτασιακής σημασίας με βάση τη σημασία των συστατικών της και την αρχή της άθροισης των επιμέρους σημασιών για την παραγωγή

της συνολικής. Στο παρόν κεφάλαιο, παρουσιάζονται οι βασικές αρχές των εννοιολογικών δομών με έμφαση στις κατηγορίες που σχετίζονται με τη σημασία των υπό εξέταση παραγώνων ρημάτων. Τέλος, το κεφάλαιο κλείνει με την παρουσίαση έξι βασικών σημασιολογικών δομών, οι οποίες χρησιμοποιούνται στο περιγραφικό τμήμα του βιβλίου για την αναπαράσταση της σημασίας των ρημάτων σε -ίζ (-ΚΕπ).

Το κεφάλαιο 4 «Semantic fields» (σελ. 73-86) εισάγει την έννοια των σημασιολογικών πεδίων. Τα σημασιολογικά πεδία εννοούνται ως η υπερώνυμη σημασιολογική περιοχή στην οποία κατατάσσεται η σημασία του εκάστοτε ρήματος. Κάποια από τα χρησιμοποιούμενα πεδία είναι πολύ γενικά και αντιστοιχούν σε καθιερωμένες κατηγορίες της ρηματικής σημασίας όπως τα ΑΙΣΘΗΣΕΩΣ (π.χ. *οργίζω*) και τα ΚΙΝΗΣΕΩΣ (π.χ. *σεργιανίζω*) σημαντικά, ενώ άλλα πεδία είναι μάλλον εξειδικευμένα, όπως τα ΠΑΙΧΝΙΔΙΟΥ (π.χ. *στοιχηματίζω*) και ΕΟΡΤΑΣΜΟΥ (π.χ. *πανηγυρίζω*) σημαντικά. Από την κατηγοριοποίηση αυτή προκύπτει ένας πολύ μεγάλος αριθμός πεδίων για την ταξινόμηση των ρημάτων (συνολικά 71). Τέλος, το κεφάλαιο αυτό εξετάζει τα σημασιολογικά πεδία τα οποία απαντούν στις κατηγορίες παραγώνων ρημάτων όπως ορίστηκαν στο κεφάλαιο 3 και παρατηρείται ότι η εμφάνιση των σημασιολογικών πεδίων δεν εξαρτάται από τις κατηγορίες αυτές.

Το κεφάλαιο 5 «-izo verb classes» (σελ. 87-134) περιλαμβάνει μια εκτενή κατηγοριοποίηση των παραγώνων με

το επίθημα -ίζ (-ΚΕπ) με βάση τις δυνατές εναλλαγές διάθεσης. Από τους μαρτυρούμενους συνδυασμούς των 9 εναλλαγών που παρουσιάστηκαν στο κεφάλαιο 1 προκύπτουν 41 διαφορετικοί τύποι εναλλαγών διάθεσης, στις οποίες ταξινομείται ο εκτενής κατάλογος ρημάτων σε -ίζ (ΚΕπ). Για παράδειγμα, το ρήμα *ξινίζω* ταξινομείται στον τύπο (1)+(2)+(9): χρησιμοποιείται για τη δήλωση ενός μεταβιβαστικού συμβάντος στην ενεργητική φωνή, για τη δήλωση ενός αυτοεκτελούμενου συμβάντος στην ενεργητική και τη μεσοπαθητική φωνή και μπορεί να χρησιμοποιηθεί υπό μορφή μεσοπαθητικής μετοχής. Για κάθε τέτοιο τύπο παρατίθενται τα ακόλουθα στοιχεία: (α) τα ρήματα που χρησιμοποιούνται με τις αντίστοιχες εναλλαγές διάθεσης, (β) ενδεικτικά προτασιακά παραδείγματα, (γ) οι κατηγορίες παραγώνων ρημάτων (βλ. κεφ. 2) που εμφανίζονται στον τύπο αυτό, (δ) οι εννοιολογικές δομές των ρημάτων, (ε) τα σημασιολογικά πεδία των ρημάτων και (στ) σύντομα σχόλια. Στο τέλος του κεφαλαίου αξιολογείται το εμπειρικό υλικό και διαπιστώνονται κάποιες γενικές τάσεις ως προς την κατηγοριοποίηση του ρηματικού λεξιλογίου.

Το κεφάλαιο 6 «Split verbs» (σελ. 135-146) εξετάζει τα ρήματα τα οποία σύμφωνα με το θεωρητικό πλαίσιο που υιοθετείται είναι πολύσημα. Στο κεφάλαιο αυτό εξετάζονται διεξοδικά 6 ρήματα (*καπνίζω*, *ποτίζω*, *στοιχίζω*, *χηματίζω*, *κοκκινίζω* και *μυρίζω*), τα οποία έχουν επιλεγεί ως αντιπροσωπευτικά δείγματα για την επίδραση της διαφάνειας/ημι-διαφάνειας/μή

διαφάνειας της παραγωγής στη σημασιο-συντακτική συμπεριφορά του ρήματος. Ένας αναλυτικότερος κατάλογος 41 ρημάτων αυτής της κατηγορίας παρατίθεται σε πίνακα στο τέλος του βιβλίου.

Το κεφάλαιο 7 «Non-alternating verbs in -ίζω» (σελ. 147-158) είναι αφιερωμένο στα ρηματικά παράγωγα τα οποία δεν εμφανίζουν εναλλαγές διάθεσης. Τέτοια είναι κάποια αναιτιατικά ρήματα (π.χ. *αχνίζω, φεγγίζω* κ.ά.), όπως και ρήματα τα οποία χρησιμοποιούνται πάντοτε ως μεταβατικά με υποκείμενο-δράστη (π.χ. *ακοντίζω, φτυαρίζω* κ.ά.).

Το τελευταίο κεφάλαιο του βιβλίου «Concluding remarks» (σελ. 159) περιλαμβάνει επιγραμματικά τα συμπεράσματα της εργασίας σε μία σελίδα.

Η μελέτη συνοδεύεται από τέσσερις διεξοδικούς πίνακες (σελ. 163-189): ένα πίνακα 353 παραγώγων ρημάτων σε -ίζ(ΚΕπ) και του αντίστοιχου λεξήματος που αντιμετωπίζεται ως βάση, ένα πίνακα στον οποίο τα παράγωγα ρήματα σε -ίζ (-ΚΕπ) ταξινομούνται με βάση τα διάφορα επίπεδα ανάλυσης, ένα πίνακα των πολυσήμων ρημάτων (βλ. κεφ. 6) και ένα πίνακα των κλιτικών καταλήξεων του ρήματος της Νέας Ελληνικής.

Η βιβλιογραφία (σελ. 191-194) περιλαμβάνει 43 τίτλους. Η γενική βιβλιογραφία καλύπτει τις κύριες αναφορές στα πρότυπα που αποτελούν τη θεωρητική βάση της εργασίας. Η βιβλιογραφία σχετικά με τη Νέα Ελληνική περιλαμβάνει 6 λεξικά, 2 γραμματικές, και 4 μελέτες ευρύτερου ενδιαφέροντος σχετικά με τη νεοελληνική μορφολογία. Στις αναφορές του βιβλίου

δεν περιλαμβάνεται η πλούσια βιβλιογραφία για τις εναλλαγές διάθεσης της Νέας Ελληνικής, όπως για παράδειγμα τα άρθρα των Θεοφανοπούλου-Κοντού (1981, 1983/1984, 1988, 1999), Ζομπόλου (1997), Tsimpli (1989) ή οι διατριβές και μονογραφίες σχετικά με τις ρηματικές διαθέσεις (Lascaratou 1984, Vassilaki 1986, Manney 2000, Papangeli 2004, Zombolou 2004) και σχετικά με την ταξινόμηση του ρηματικού λεξιλογίου (Antonopoulou 1987, Kordonis 2001, Μπασιά-Μπεζαντάκου 1992).

Συστατικά της λεξικής σημασίας

Για την περιγραφή της λεξικής πληροφορίας χρησιμοποιούνται οι εννοιολογικές δομές του προτύπου του R. Jackendoff. Ένα σημαντικό χαρακτηριστικό των δομών αυτών είναι ότι η σημασία του ρήματος ανάγεται σε μονάδες αναπαράστασης από το σημασιολογικό πεδίο του χώρου. Για παράδειγμα, η ακόλουθη εννοιολογική δομή προτείνεται για τη συντακτική δομή *x αλατίζει y* (σελ. 50):

Event CAUSE ([Thing *x*], [Event GO ([Thing ΑΛΑΤΙ], [Path TO[Thing *y*]])])

που σημαίνει ότι ένας δράστης *x* προκαλεί (CAUSE) ΜΕΤΑΚΙΝΗΣΗ (GO) της οντότητας ΑΛΑΤΙ στον δέκτη *y*. Το υπερκείμενο σημασιολογικό κατηγορημα (CAUSE) αποδίδει τη μεταβαστικότητα, ενώ το υποτεταγμένο σημασιολογικό κατηγορημα (GO) αποδίδει το δυναμικό χαρακτήρα του συμβάντος.

Ένα ενδιαφέρον ερώτημα το οποίο δεν περιλαμβάνεται στο βιβλίο, είναι η σύγκριση των αναπαραστάσεων αυτών με άλλες δυνατές σημασιολογικές αναπαραστάσεις. Η μεταβιβαστικότητα αναπαρίσταται συνήθως όχι ως πρόκληση μιας κίνησης, αλλά ως πρόκληση μιας μεταβολής κατάστασης (πράγμα που αποδίδεται συνήθως με το λογικό κατηγορημα ΓΙΝΟΜΑΙ (BECOME), βλ. Zombolou 2004 για τη Νέα Ελληνική). Ενώ λοιπόν η δομή *x αλατίζει y* αναπαρίσταται με βάση το πρότυπο του βιβλίου ως «ο *x* προκαλεί τη μετακίνηση αλατιού στο *y*», άλλα πρότυπα θα χρησιμοποιούσαν μια αναπαράσταση που να αντιστοιχεί στο «ο *x* προκαλεί τη μεταβολή του *y* στην κατάσταση του να έχεις αλάτι».

Η διαφορά μεταξύ των δυο λύσεων για την ανάλυση της σημασίας μπορεί να καταδειχτεί στην περίπτωση του ρήματος *ακονίζω*. Με βάση την ανάλυση μέσω τοπικών σχέσεων η δομή *x ακονίζει y* αναπαρίσταται ως αμφίσημη (σελ. 55): μπορεί να σημαίνει ότι «ο δράστης *x* μετακινεί το ακόνι στον πάσχοντα *y*» ή ότι «ο δράστης *x* μετακινεί τον πάσχοντα *y* στο ακόνι». Αυτά τα δυο συμβάντα είναι όντως δυο πιθανά συμβάντα στα οποία μπορεί να αναφερθεί η δομή *x ακονίζει y*, αλλά αυτό δεν σημαίνει κατανάγκη ότι πρόκειται για διαφορετικές σημασίες. Η δυνατότητα εναλλαγής των δυο εννοιολογικών δομών δεν δηλώνει τίποτε περισσότερο από το ότι η παραγωγή σε *-ίζ* (ΚΕπ) είναι υποπροσδιορισμένη ως προς την εν λόγω διάκριση, που είναι καταρχήν οντολογική. Η μετακίνηση ενός ακονιού

δεν είναι καν αναγκαία συνθήκη για τη χρήση της δομής *x ακονίζει y*, πρβλ. *μπορείς να ακονίσεις ένα ξυράφι αν το τοποθετήσεις για 99 λεπτά στο κέντρο μιας χάρτινης πυραμίδας*. Αυτά τα προβλήματα δεν υφίστανται αν η σημασία των μεταβιβαστικών θεωρηθεί ως πρόκληση μεταβολής κατάστασης, οπότε η δομή *x ακονίζει y* σημαίνει ότι «ο *x* προκαλεί τη μεταβολή του *y* στην κατάσταση του να είσαι αιχμηρός/ακονισμένος».

Τα εμπειρικά συμπεράσματα

Το βιβλίο εξετάζει μια εκτενή εμπειρική βάση πολλών εκατοντάδων ρημάτων που σχηματίζονται με βάση το ίδιο παραγωγικό επίθημα. Το βασικό ερώτημα το οποίο τίθεται σε αυτή την έρευνα είναι ποια είναι τα σημασιολογικά χαρακτηριστικά του επιθήματος *-ίζ* (ΚΕπ).

Σχετικά με το ερώτημα αυτό, το βιβλίο (βλ. σελ. 70) παραθέτει 6 διαφορετικές εννοιολογικές δομές οι οποίες χρησιμοποιούνται για την περιγραφή όλων των ρημάτων και των επιμέρους σημασιών τους. Σύμφωνα με την προσέγγιση του βιβλίου, οι δομές αυτές είναι αποθηκευμένες στο λεξικό, συνοδεύοντας κάθε ρήμα-λήμμα. Βασισμένοι σε μια αθροιστική αντίληψη για τη σημασία της λέξης θα μπορούσαμε να υποθέσουμε ότι ο κοινός παρονομαστής των δομών αυτών είναι το σημασιολογικό χαρακτηριστικό της ίδιας της παραγωγικής διαδικασίας, δηλαδή της επιθηματοποίησης με *-ίζ* (ΚΕπ). Το μόνο κοινό και υποχρεωτικό στοιχείο των 6 εν-

νοιολογικών δομών είναι η έννοια της ΜΕΤΑΚΙΝΗΣΗΣ (GO), που στα πλαίσια αυτού του θεωρητικού πλαισίου θα πρέπει να εννοηθεί ως συμβολική αναπαράσταση της μεταβολής κατάστασης (βλ. αντιπαράβολή με το λογικό κατηγορημα ΓΙΝΟΜΑΙ (BECOME) στην προηγούμενη παράγραφο). Ωστόσο, όπως ο ίδιος ο συγγραφέας επισημαίνει, υπάρχουν και αντιπαράδειγματα (π.χ. *ονειδίζω*), τα οποία δεν έχουν συμπεριληφθεί στην ανάλυση ως περιθωριακά.

Όπως ακριβώς και οι εννοιολογικές δομές, οι εναλλαγές διάθεσης ενός παραγώγου δεν είναι προβλέψιμες από την επιθηματοποίηση με *-ίζ* (ΚΕπ). Τούτο προκύπτει από την ύπαρξη 41 διαφορετικών τύπων εναλλαγής διάθεσης στα ρήματα της κύριας κατηγορίας (βλ. κεφ. 5). Το σημαντικό ερώτημα είναι από τι καθορίζονται οι εναλλαγές αυτές. Αποτελούν μια αυθαίρετη πληροφορία που είναι επίσης καταγεγραμμένη στο λεξικό για κάθε λήμμα-ρήμα ή είναι δυνατόν – έστω εν μέρει – να προβλεφτούν είτε από την κατάταξη του ρήματος σε ένα σημασιολογικό πεδίο είτε από την εννοιολογική δομή του ρήματος;

Η απάντηση στα ερωτήματα αυτά δίνεται στο τελευταίο μέρος του κεφαλαίου 5. Στο τμήμα αυτό συνοψίζονται τα περιγραφικά δεδομένα και παρουσιάζεται μια σειρά συνεξαρτήσεων μεταξύ των εξεταζόμενων επιπέδων. Ωστόσο, η εξαγωγή συμπερασμάτων από την εμπειρική βάση είναι εξαιρετικά δύσκολη λόγω της πολλαπλής και ενδεδειγμένης ταξινόμησης. Συνοπτικά, και μόνο για να δώσουμε

μια εικόνα της πολυπλοκότητας του προβλήματος, τα παράγωγα ρήματα έχουν διακριθεί σε 8 κατηγορίες (βλ. κεφ. 2), εμφανίζονται 6 διαφορετικές εννοιολογικές δομές (βλ. κεφ. 3), ταξινομούνται σε 71 διαφορετικά σημασιολογικά πεδία (βλ. κεφ. 4) και χρησιμοποιούνται σε 41 διαφορετικούς τύπους εναλλαγής διάθεσης (βλ. κεφ. 5). Η ταξινόμηση που προκύπτει είναι προφανώς εξαιρετικά πολύπλοκη (θεωρητικά προκύπτουν $6 \times 8 \times 71 = 3408$ συνδυασμοί ρηματικής κατηγορίας, εννοιολογικής δομής και σημασιολογικού πεδίου). Ο έλεγχος υποθέσεων με βάση την ταξινόμηση αυτή σε ένα δείγμα 353 ρημάτων είναι εκ των πραγμάτων εξαιρετικά δύσκολος.

Κάποιες ειδικές παρατηρήσεις για τη συνεξάρτηση των εξεταζόμενων παραγόντων είναι δυνατές (βλ. σελ. 130-132), αλλά το περιεχόμενό τους είναι τόσο ειδικό που δεν επιτρέπει ασφαλή συμπεράσματα για τον τρόπο με τον οποίο οι κατηγορίες που χρησιμοποιήθηκαν επηρεάζουν την εμφάνιση συγκεκριμένων εναλλαγών διάθεσης. Ως ενδεικτικό παράδειγμα του είδους των συμπερασμάτων παραθέτω το ακόλουθο: “The field RESPONSIBLE ACTION appears exclusively in the 4a/b_9 class” (σελ. 131). Ο τύπος εναλλαγής 4a/b_9 αναφέρεται στα ρήματα που χρησιμοποιούνται ως μεταβιβαστικά στην ενεργητική φωνή, ως αυτοπαθή στην μεσοπαθητική φωνή και επίσης χρησιμοποιούνται ως μετοχές. Το σημασιολογικό πεδίο ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΔΡΑΣΗ περιλαμβάνει τα ρήματα *φρονηματίζω*, *συνετίζω*, *σωφρονίζω* και *κριματίζω* (το τελευταίο ρήμα δεν απαντά στον

ΕΘΕΓ). Ανεξάρτητα από το ότι οι μετοχές των ρημάτων αυτών είναι στα όρια της αποδεκτότητας (πρβλ. *Ψφρονηματισμένος, Ψωφρονησμένος*), η συνάρτηση της συγκεκριμένης εναλλαγής διάθεσης από το σημασιολογικό πεδίο ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΔΡΑΣΗ είναι απλώς ένα επιφανόμενο κανόνων που σχετίζονται με αφηρημένα σημασιολογικά χαρακτηριστικά. Στόχος της γραμματικής περιγραφής δεν είναι η ανακάλυψη συνεξαρτήσεων μεταξύ γραμματικών φαινομένων όπως η διάθεση και τυχαίων σημασιολογικών κατηγοριών, αλλά ο εντοπισμός του σημασιολογικού χαρακτηριστικού που καθορίζει την εμφάνιση ή μη εμφάνιση μιας γραμματικής ιδιότητας (πρβλ. τη διάκριση μεταξύ άμεσης και έμμεσης πρόκλησης ενός συμβάντος από τη Zombolou 2004).

Γενικά, τα προβλήματα σχετικά με την αξιολόγηση των συμπερασμάτων της παρούσας μελέτης θα μπορούσαν να ξεπεραστούν με την απλοποίηση των κατηγοριοποιήσεων. Για παράδειγμα, εφόσον οι εναλλαγές διάθεσης περιλαμβάνουν ένα τόσο μεγάλο αριθμό δυνατών τύπων, θα είχε περισσότερο νόημα να ελεγχθούν μεμονωμένες διαθέσεις αντί για τους δυνατούς συνδυασμούς διαθέσεων, π.χ. να εξεταστεί εάν συγκεκριμένα σημασιολογικά πεδία εμφανίζουν προτιμήσεις για τη χρήση της μιας ή της άλλης διάθεσης (π.χ. να ελεγχθεί η επίδραση του σημασιολογικού χαρακτηριστικού ΓΙΝΟΜΑΙ (BECOME) στην εμφάνιση της διάθεσης «ενεργητικών αυτοεκτελούμενων» που αντιστοιχεί στα ενεργητικά αντιμεταβιβαστικά, βλ. Alexiadou & Anagnos-

toroulou 2004). Αυτό θα συμπύκνωνε τον παράγοντα «διάθεση» από 41 σε 6 δυνατότητες. Με ανάλογους τρόπους θα μπορούσαν να απλοποιηθούν και οι άλλες κατηγοριοποιήσεις, ώστε το εμπειρικό υλικό να καταστεί αξιοποιήσιμο για τον έλεγχο υποθέσεων σχετικά με τη συνεξάρτηση των επιπέδων. Συνολικά, η επιλογή παραμέτρων για την εμπειρική έρευνα θα μπορούσε να έχει επωφεληθεί από τις κατηγοριοποιήσεις που έχουν κατά καιρούς προταθεί στην πλούσια βιβλιογραφία σχετικά με τις διαθέσεις της Νέας Ελληνικής.

Ρηματική διάθεση: ιδιαιτερότητες

Ένα τελευταίο ζήτημα το οποίο αξίζει να επισημανθεί είναι οι ιδιαιτερότητες της παθητικής διάθεσης στη Νέα Ελληνική. Σε αντίθεση με γλώσσες όπως η Αγγλική και η Γερμανική που σχηματίζουν την παθητική φωνή αναλυτικά, στη Νέα Ελληνική η αντίθεση των φωνών έχει μορφολογική δήλωση. Το γεγονός αυτό, σε συνδυασμό με την αυξημένη λεξικοποίηση της μορφολογίας σε κλιτές γλώσσες και δεδομένης της πολυσημίας της μεσοπαθητικής φωνής στην Νέα Ελληνική έχει ως αποτέλεσμα το ότι ένας μεγάλος αριθμός των μεσοπαθητικών τύπων του νεοελληνικού ρήματος δεν μπορεί να χρησιμοποιηθεί σε παθητική διάθεση με εκπροσώπητο δράστη (ποιητικό αίτιο). Ένα ιδιαίτερα ενδιαφέρον σημείο, λοιπόν, σε μια εμπειρική έρευνα για τη δομή ορισμάτων των νεοελληνικών παραγώγων ρημάτων είναι η συμβολή της στην

κατανόηση των περιορισμών της παθητικής διάθεσης.

Η βασική υπόθεση της λεξικοποίησης της παθητικής διάθεσης επιβεβαιώνεται από τα εμπειρικά δεδομένα του κεφαλαίου 5. Από τους 41 τύπους εναλλαγής διάθεσης που εντοπίζονται στα παράγωγα σε *-ίζ* (ΚΕπ), μόνο οι 16 περιλαμβάνουν παθητική διάθεση. Από τους 16 αυτούς τύπους, μόνο για τους 11 παρουσιάζονται ενδεικτικά παραδείγματα παθητικής διάθεσης με λεξικά εκπεφρασμένο δράστη (τούτο δεν σημαίνει κατανάγκη ότι στους άλλους 5 είναι αδύνατον να σχηματιστούν αντίστοιχα παραδείγματα). Τέλος, στα 11 παραδείγματα που παρατίθενται ανήκουν πολλές προτάσεις των οποίων η αποδεκτότητα είναι οριακή:

(σελ. 117) *Τα σωματίδια μαγνητίστηκαν από το φυσικό.*

(σελ. 120) *Χτενίζεται πάντα από τον ίδιο κομμωτή.*

(σελ. 122) *Οι φοιτητές σιτίζονται από τον οργανισμό.*

(σελ. 127) *Οι στρατιώτες σκορπίστηκαν από το λοχιά³.*

(σελ. 129) *Οι βλαστοί λυγίζονται από τον ανθοπώλη.*

Παραδείγματα αυτού του τύπου δεν προκύπτουν σχεδόν ποτέ κατά την αυθόρμητη παραγωγή ομιλίας, όπως μπορεί εύκολα να καταδειχτεί με την αναζήτηση σε σώμα κειμένου. Στο ΕΘΕΓ, το οποίο αναφέρεται ως εμπειρική βάση για το παρόν βιβλίο

(βλ. σελ. 39), από τα παραπάνω ρήματα απαντούν σε γ' πρόσωπο παθητικής φωνής με εκπεφρασμένο ποιητικό αίτιο μόνο το *μαγνητίζομαι* (σε χρήση με μεταφορικό δράστη: *οι νέοι μαγνητίζονται από το όνειρο*) και το *χτενίζομαι* (επίσης σε μεταφορική χρήση: *το κείμενο χτενίστηκε από το δίδυμο του Δις Εξαμαρτείν*).

Το εμπειρικό αυτό δεδομένο δείχνει στα πλαίσια των παραγώγων σε *-ίζ* (ΚΕπ) ότι ακόμη και στην κατηγορία των μεταβατικών ρημάτων που δηλώνουν μεταβολή κατάστασης, που κατεξοχήν επιτρέπουν την παθητικοποίηση στις γλώσσες του κόσμου, οι ομιλητές της Νέας Ελληνικής έχουν μια ισχυρή προτίμηση να αποφεύγουν τη δομή «παθητική φωνή και ποιητικό αίτιο».

Γενική αποτίμηση

Το βιβλίο του Χ. Χαριτωνίδη *Verb derivation in Modern Greek: Alternation Classes, Conceptual Structures, Semantic Fields* αποτελεί μια σημαντική συμβολή στη μελέτη του ρηματικού λεξιλογίου της Νέας Ελληνικής. Η θεωρητική του σύλληψη είναι ιδιαίτερα πρωτότυπη και συνδυάζει πρότυπα που έπαιξαν βασικό ρόλο στα πλαίσια της γενετικής σημασιολογίας των τελευταίων δεκαετιών.

Η συνεισφορά του βιβλίου στη βιβλιογραφία για την ελληνική γλώσσα έγκειται στη συστηματική εμπειρική επεξεργασία ενός σημαντικού και

3. Σημειωτέον ότι η δομή αυτή δεν προκύπτει από αντίστοιχη ενεργητική: *Ο λοχίας σκόρπισε τους στρατιώτες.

εκτενούς τμήματος του ρηματικού λεξιλογίου και τη συγκέντρωση επιμέρους συμπερασμάτων για την αλληλεπίδραση σημασιολογίας/σύνταξης και μορφολογίας. Η μελέτη των παραγώγων σε *-ίζ* (ΚΕπ) δείχνει ότι οι σημασιοσυντακτικές ιδιότητες παραγωγικών επιθημάτων σε μια κλιτή γλώσσα μπορούν να είναι εξαιρετικά πολύπλοκες και να εξαρτώνται συγχρόνως από ποικίλους παράγοντες όπως είναι το σημασιολογικό πεδίο στο οποίο ανήκει το ρήμα ή η εννοιολογική δομή στην οποία αναλύεται.

Η παρούσα βιβλιοκρισία επισήμανε και κάποιες αδυναμίες της μελέτης που σχετίζονται ακριβώς με την αντιμετώπιση της πολυπλοκότητας του υπό εξέταση φαινομένου καθώς και με τις θεωρητικές προϋποθέσεις σχετικά με τη σύνθεση της λεξικής σημασίας στα χρησιμοποιηθέντα πρότυπα. Παρά τις ενδεχόμενες αδυναμίες στα σημεία αυτά, που αποτελούν συχνό πρόβλημα ειδικά σε μελέτες για το λεξιλόγιο λόγω της υψής του ίδιου του αντικειμένου, το ήδη ταξινομημένο και χαρακτηρισμένο εμπειρικό υλικό θα μπορούσε με τις κατάλληλες μεθοδολογικές προϋποθέσεις να αποτελέσει αντικείμενο μελλοντικών μελετών και να χρησιμοποιηθεί για τον εμπειρικό έλεγχο περαιτέρω υποθέσεων σχετικά με την αλληλεπίδραση μορφολογίας και σημασιολογίας στη Νέα Ελληνική.

Σταύρος Σκοπετέας
 Universität Potsdam
 e-mail: skopetea@rz.uni-potsdam.de

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Alexiadou, A. & Anagnostopoulou, E. 2004: "Voice morphology in the causative-inchoative alternation: evidence for a non-unified structural analysis of unaccusatives". Στο A. Alexiadou, E. Anagnostopoulou & M. Everaert (εκδ.), *The Unaccusativity Puzzle: Explorations of the Syntax-Lexicon Interface*. Oxford: Oxford University Press, 114-136.
- Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, Α. 2002: *Αντίστροφο λεξικό της Νέας Ελληνικής*. Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών.
- Antonopoulou, E. 1987: *Prototype Theory and the Meaning of Verbs, with Special Reference to Modern Greek Verbs of Motion*. Διδ. διατριβή. University of London.
- ΕΘΕΓ = *Εθνικός Θησαυρός Ελληνικής Γλώσσας*. Ινστιτούτο Επεξεργασίας του Λόγου, 1999-2005.
- Ζομπόλου, Κ. 1997: "Αναζητώντας το δράστη: αποθετικά ρήματα έναντι της μεσοπαθητικής διάθεσης. Μια άλλη προσέγγιση του ελληνικού ρηματικού συστήματος". *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα* 16, 229-242.
- Zombolou, K. 2004: *Verbal Alternations in Greek: a Semantic Analysis*. Διδ. διατριβή. University of Reading.
- Θεοφανοπούλου-Κοντού, Δ. 1980: "Μέσα αυτοπαθή ρήματα της Νέας Ελληνικής". Ανάτυπο από τον τόμο *εις Μνήμη Γεωργίου Κουρμούλη*, 1-21.
- Θεοφανοπούλου-Κοντού, Δ. 1981:

- “Τα μέσα ρήματα της Νέας Ελληνικής: μερικές προκαταρκτικές παρατηρήσεις στο σύστημα των διαθέσεων”. *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα* 2, 51-78.
- Θεοφανοπούλου-Κοντού, Δ. 1983-1984: “Patient vs. non patient orientation of the action and the voice distinction in MG”. *Γλωσσολογία* 2-3, 75-90.
- Θεοφανοπούλου-Κοντού, Δ. 1999: “Τα μέσα αμετάβατα ρήματα της Νέας Ελληνικής και η μεσοπαθητική κατάληξη”. Στο Α. Μόζερ (εκδ.), *Ελληνική Γλωσσολογία 1997: Πρακτικά του Γ΄ διεθνούς γλωσσολογικού συνεδρίου για την ελληνική γλώσσα*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, 114-122.
- Jackendoff, R. 1983: *Semantics and Cognition*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Jackendoff, R. 1990: *Semantic Structures*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Kordoni, V. 2001: *Psych Verb Constructions in Modern Greek: a Semantic Analysis in the Hierarchical Lexicon*. Διδ. διατριβή. University of Essex.
- Lascaratou, C. 1984: *The Passive Voice in Modern Greek*. Διδ. διατριβή. University of Reading.
- Levin, B. 1993: *English Classes and Alternations*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Manney, L. 2000: *Middle Voice in Modern Greek: Meaning and Function of an Inflectional Category*. Amsterdam/Philadelphia: Benjamins.
- Μπασέα-Μπεζαντάκου, Χ. 1992: *Σημασιολογική θεώρηση των ρημάτων κινήσεως της νέας ελληνικής γλώσσας*. Αθήνα: Καρδαμίτσα.
- Papangeli, D. 2004: *The Morphosyntax of Argument Realization: Greek Argument Structure and the Lexicon-Syntax Interface*. Διδ. διατριβή. Universiteit Utrecht.
- Ράλλη, Α. 2005: *Μορφολογία*. Αθήνα: Πατάκης.
- Tsimpli, I.M. 1989: “On the properties of the passive affix in Modern Greek”. *UCL Working Papers in Linguistics* 1, 235-260.
- Vassilaki, S. 1986: *La constitution des relations réfléchies et le passif: étude des verbes en -μαι du grec moderne*. Διδ. διατριβή. Université Paris VII.